

Alexandru Bacaci

Gheorghe Comăniță

Drept civil. Succesiunile

Universul Juridic

București

-2013-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2013, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BACACI, ALEXANDRU

Drept civil : succesiunile / Alexandru Bacaci, Gheorghe Comăniță. - București :

Universul Juridic, 2013

ISBN 978-606-673-143-0

I. Comăniță, Gheorghe

347.65(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

ABREVIERI

alin.	– alineat(ul)
art.	– articol(ul)
B. Of.	– Buletinul Oficial
C. civ.	– Codul civil
C. fam.	– Codul familiei
C. muncii	– Codul muncii
C. proc. civ.	– Codul de procedură civilă
C.A.	– Curte(a) de apel
C.D.	– Culegere de decizii
C.J.	– revista Curierul Judiciar
C.S.J.	– Curtea Supremă de Justiție
dec.	– decizia
Dreptul	– revista Dreptul
E.D.P.	– Editura Didactică și Pedagogică
ed.	– ediția
Ed.	– Editura
I.C.C.J.	– Înalta Curte de Casație și Justiție
J.N.	– revista Justiția Nouă
Jud.	– judecătoria
Juridica	– revista Juridica
L.P.	– revista Legalitatea Populară
lit.	– litera
M. Of.	– Monitorul Oficial al României
NCC	– noul Cod civil
NCPC	– noul Cod de procedură civilă
O.G.	– Ordonanța Guvernului
O.U.G.	– Ordonanța de urgență a Guvernului
<i>op. cit.</i>	– opera citată
p.	– pagina
P.R.	– revista Pandectele Române
pct.	– punct
R.R.D.	– Revista Română de Drept
Repertoriu I	– I. Mihuță, Al. Lesviodax , <i>Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1952-1969</i> , Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1970
Repertoriu II	– I. Mihuță, Al. Lesviodax , <i>Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1969-1975</i> , Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976
Repertoriu III	– I. Mihuță, Al. Lesviodax , <i>Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1975-1980</i> , Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982

- Repertoriu IV – **I. Mihuță, Al. Lesviodax**, *Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1980-1985*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986
- S.U. – Secțiile Unite ale Curții Supreme de Justiție
- T.M.B. – Tribunalul Municipiului București
- Trib. jud. – tribunal județean
- Trib. pop. rai. – tribunal popular raional
- Trib. reg. – tribunal regional
- trib. – tribunal(ul)
- vol. – volum(ul)

Titlul I

Reguli generale privind moștenirea

Capitolul I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

PRIVIND INSTITUȚIA MOȘTENIRII

Secțiunea I

Noțiuni introductive. Precizări terminologice

§1. Noțiunea de moștenire (succesiune)

În limbajul comun prin *succesiune* se înțelege o înșiruire de persoane, fapte sau fenomene, care urmează una alteia. Etimologic termenul își are originea în latinescul *succesio-succesionis* cu înțelesul de urmare, înlocuire. În sens juridic, succesiunea sau moștenirea, care sunt sinonime, au un înțeles specializat, desemnând transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă (persoane fizice, persoane juridice sau statul)¹. În vreme ce Codul civil de la 1864 folosea alternativ noțiunile de „moștenire” și „succesiune”, în noul Cod civil se folosește cu precădere noțiunea de „moștenire”. De altfel Cartea a IV-a din noul Cod civil este intitulată: „Despre moștenire și liberalități”.

Noțiunii de succesiune i se conferă în doctrină și în practica judiciară un înțeles larg în sensul că ea desemnează orice fel de transmisiune de drepturi, atât între vii, cât și pentru cauză de moarte și unul restrâns în sensul că ea desemnează numai transmisiunea pentru cauză de moarte. În mod sigur noțiunea de moștenire se referă însă numai la transmisiunea pentru cauză de moarte. Articolul 644 al vechiului Cod civil, referindu-se la diferitele moduri de dobândire a proprietății, prevedea că: „proprietatea bunurilor se dobândește și se transmite prin succesiune, prin legate, prin convenție și prin tradițiune”. Normele dreptului civil care au menirea de a reglementa toate laturile vieții omului, ocupându-se și de patrimoniul său, este firesc ca acesta să fie cârmuit, prin ele, și pentru momentul încetării sale din viață.

În adevăr și prin acte juridice între vii precum contractul de vânzare-cumpărare, donația, contractul de întreținere etc. se realizează o succesiune în privința titularilor dreptului de proprietate etc., dar sensul restrâns al noțiunii în domeniul pe care-l cercetăm vizează numai succesiunea care se realizează, în această privință, pentru cauză de moarte, adică de la o persoană fizică decedată către una sau mai multe persoane în viață (art. 953 NCC). Moștenirea sau succesiunea este, așadar, un mod de dobândire a dreptului de proprietate, de care este indestructibil legată.

¹ A se vedea: M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Ed. Academiei, București, 1966, p. 19 și 20; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Ed. Actami, București, 1999, p. 5; Ilieșoara Genoiu, *Dreptul la moștenire în noul Cod civil*, p. 13 și urm.

În sensul restrâns, specializat, termenul desemnează atât transmisiunea patrimoniului de la persoana decedată către moștenitorii (succesorii săi), cât și întinderea sau cuprinsul acestui patrimoniu. Se vorbește astfel de bunurile cuprinse în moștenire sau succesiune, de patrimoniu succesoral sau masă succesorală, de moștenire sau succesiune mobilă sau imobilă ori de faptul că un bun face parte din moștenire sau succesiune (masa succesorală) sau nu. Cu alte cuvinte, prin acest termen se desemnează uneori și obiectul transmisiunii succesorale. Astfel art. 653 alin. (1) din vechiul C. civ. prevedea că: „Descendenții și ascendenții au de drept posesiunea succesiunii din momentul morții defunctului”, iar art. 659 C. civ. că: „Succesiunile sunt deferite copiilor și descendenților defunctului, ascendenților și rudelor sale colaterale, în ordinea și după regulile mai jos determinate”.

Atât legiuitorul cât și jurisprudența foloseau cu același înțeles și noțiunea de *ereditate*.

Din cei trei termeni precizați mai sus au rezultat, pentru a desemna persoanele care dobândesc drepturile și obligațiile celui decedat, noțiunile de *moștenitori*, *succesori*, *urmași* sau *erezi*, iar, în materia moștenirii testamentare, beneficiarul unui legat poartă denumirea de *legatar*.

Nu au lipsit nici preocupările de unificare a terminologiei într-o viitoare legiferare cu toate că uniformizarea ar duce la sărăcirea expresiei în domeniu. Dacă termenii de *moștenire*, *succesiune* și *ereditate* sunt sinonimi, nu se pot, totuși, realiza aceleași construcții lingvistice specifice domeniului cu fiecare dintre ei. Se va spune, evident „reprezentare succesorală” (Capitolul II din Cartea a IV-a a noului Cod civil) și „rezerva succesorală” (Capitolul IV din Cartea a IV-a a noului Cod civil) „opțiune succesorală” (art. 1.103 NCC) deși s-ar putea spune și „ereditară” cu același înțeles, dar niciuna dintre sintagmele menționate nu se pot realiza cu noțiunea de „moștenire”. Varietatea termenilor conferă, așadar, mai largi posibilități de exprimare decât uniformizarea lor, care nu e de dorit¹.

Persoanele chemate la moștenire sau succesiune sunt numite, așadar, moștenitori, succesori, erezi, urmași sau legatari. Noul Cod civil definește, în art. 1.100 alin. (2), noțiunea de succesibil ca fiind: „... persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală”. Succesibilii devin, așadar, succesori, după consolidarea calității lor prin actul de acceptare a moștenirii.

Defunctul sau cel despre a cărui moștenire este vorba, prescurtat poartă denumirea de *de cuius*, dedus din dreptul roman din formula *is de cuius successionis (rebus) agitur*. Noul Cod civil mai folosește și denumirea de *defunct* sau cea de *autor*. Bine s-a observat că este impropriu să se vorbească despre „moartea defunctului” (art. 653 din vechiul Cod civil) sau de „omorul defunctului” (art. 655 din vechiul Cod civil)². Când este vorba de moștenirea testamentară se folosește denumirea de testator.

¹ A se vedea: E. Safta-Romano, *Dreptul de moștenire*, Ed. Graphix, Iași, 1995, p. 23 și 24; I. Albu, *Observații privind terminologia proiectului Codului Civil în materia succesiunilor*, în R.R.D. nr. 8/1973, p. 60 și urm. Potrivit însă art. 213 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011, de la data intrării în vigoare a noului Cod civil termenii și expresiile din vechea legislație civilă se înlocuiesc cu termenii și expresiile corespondente din noul Cod civil.

² A se vedea Fr. Deak, *op. cit.*, p. 5.

Secțiunea a II-a **Sediul materiei**

Constituția României prevede în art. 42 că: „Dreptul de moștenire este garantat” asigurându-se la nivel de principiu că acest drept poate fi realizat efectiv prin intervenția instituțiilor statului.

Codul civil vechi în Cartea a III-a privind diferitele moduri de dobândire a proprietății cuprindea două titluri dedicate succesiunilor; Titlul I, „Despre succesiuni” (art. 650-799) și Titlul II „Despre donațiuni între vii și despre testamente” (art. 800-941). Pe lângă aceste prevederi legale care constituie principalul izvor al materiei succesiunilor, vechiul Cod civil mai cuprindea și alte reglementări referitoare la acest domeniu și cu care dispozițiile de mai sus se întregeau.

Este de remarcat că, deși concepțiile politice și sociale își pun amprenta asupra soluțiilor legislative adoptate în timp, sub regimul comunist se poate spune că materia succesiunilor a rămas relativ intactă. Întinderea emolumentului succesoral era însă redusă într-o societate în care nu exista o proprietate privată autentică, având la bază în principal proprietatea colectivă. Reglementările din materia succesiunilor care se fundamentează tocmai pe proprietatea privată își capătă adevăratele lor valențe într-o societate liberală, democratică, în care proprietatea privată este cu adevărat garantată.

În noul Cod civil materia moștenirii este reglementată unitar în Cartea a IV-a intitulată „Despre moștenire și liberalități”, art. 953-1.163.

Dar reglementări legale privitoare la moșteniri se găsesc și în alte acte normative care au diferite obiecte de reglementare. Amintim doar cu titlu de exemplu Legea fondului funciar nr. 18/1991, republicată, cu modificările ulterioare, Legea nr. 112/1995 pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului, cu modificările ulterioare, Legea locuinței nr. 114/1996, republicată, cu modificările și completările ulterioare, Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, cu modificările și completările ulterioare, și Legea nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 – 22 decembrie 1989, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

Capitolul II

CARACTERELE JURIDICE ALE TRANSMISIUNII SUCCESORALE ȘI FELURILE MOȘTENIRII

Secțiunea I

Caracterele juridice ale transmisiunii succesoriale

§1. Transmisiunea succesorală este o transmisiune pentru cauză de moarte

Transmisiunea succesorală fiind determinată de faptul morții unei persoane fizice, fie că este fizic constatată, fie declarată judecătorește înseamnă că este o transmisiune pentru cauză de moarte (*mortis causa*). Articolul 954 NCC prevede că: „Moștenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia”. Reglementările din acest domeniu nu se aplică, așadar, transmisiunilor prin acte juridice între vii, care sunt reglementate de dreptul obligațional, și nici încetării persoanelor juridice. Chiar dacă în acest din urmă caz au loc transmisiuni universale sau cu titlu universal acestea sunt reglementate de acte normative speciale, iar nu de normele aparținând de dreptul succesoral. În schimb, normele dreptului succesoral se aplică și persoanelor juridice sau statului în ipostaza în care se înfățișează ca dobânditori ai patrimoniului sau unor bunuri din acesta aparținând unei persoane fizice decedate.¹

§2. Transmisiunea succesorală este o transmisiune universală

Prin moștenire se transmite un patrimoniu sau o fracțiune din acesta, cu activul și cu pasivul său, ceea ce o deosebește de transmisiunile prin acte juridice între vii care au ca obiect, în principiu, doar bunuri singulare. Cu alte cuvinte, o persoană fizică nu-și poate transmite în timpul vieții întregul patrimoniu, acesta fiind legat intim de însăși existența persoanei fizice și reprezentând de altfel latura economică a personalității. Numai după moartea sa are loc o transmisiune a tuturor drepturilor și obligațiilor pe care acea persoană le-a avut la momentul morții sale.

Prin acte juridice între vii nu se pot transmite datoriile unei persoane. Există reglementată, e adevărat, instituția „cesiunii contractului” și a „preluării datoriei” dar ele nu infirmă caracterul universal al transmisiunii succesoriale, întrucât în cazul lor se transmite o datorie singulară. Astfel în cazul cesiunii contractului (art. 1.315-1.320 NCC) cedentul transmite cesionarului, în condițiile legii, drepturile și obligațiile născute dintr-un contract. În cazul preluării datoriei, art. 1.599 NCC debitorul transmite unei alte persoane obligația de a plăti o sumă de bani ori de a executa o altă prestație printr-un contract încheiat între debitorul inițial și noul debitor sau printr-un contract încheiat între creditor și noul debitor. Numai moartea unei persoane fizice însă poate declanșa transmisiunea universalității drepturilor și datoriilor sale care nu este prezentă în cazul celor două instituții de mai sus.

Ceea ce deosebește, de asemenea, transmisiunea pentru cauză de moarte de transmisiunile între vii este și faptul că opozabilitatea drepturilor dobândite prin succesiune nu este

¹ A se vedea Fr. Deak, *op. cit.*, p. 13; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 21.

condiționată de alte formalități ca de pildă transcrierea în cartea funciară în cazul bunurilor imobile. Potrivit art. 887 NCC „Drepturile reale se dobândesc fără înscriere în cartea funciară când provin din moștenire”. În cazul vânzărilor de drepturi succesoriale însă care au ca obiect drepturi reale se impune, în prealabil, efectuarea publicității pentru opozabilitate față de terți, întrucât obiectul transmisiunii este format nu dintr-o universalitate, ci numai de un drept sau mai multe, privite izolat. Tot astfel nu este supusă, în ce privește dobândirea creanțelor, formalităților cerute de lege în cazul cesiunii contractului. Potrivit art. 1.315 și 1.316 NCC, cesiunea contractului poate avea loc numai dacă prestațiile nu au fost integral executate, iar cealaltă parte consimte la aceasta. Cesiunea și acceptarea ei de către contractantul cedat trebuie încheiate în forma cerută de lege pentru validitatea contractului cedat¹.

Caracterul universal al moștenirii se păstrează și atunci când moștenitorii (inclusiv cei rezervatari) au vocație cu titlu universal; când moștenirea este culeasă de comună, oraș sau municipiu ori de către stat, când este vacantă și când moștenitorii acceptă moștenirea, dar răspund de datoriile acesteia numai în limita activului (*intra vires hereditatis*).²

Așadar, în principiu prin moștenire se transmit toate drepturile și obligațiile lui *de cuius* cu excepția celor strict legate de persoana sa cum sunt cele cu caracter viager sau cele *intuitu personae*.

§3. Transmisiunea succesorală este o transmisiune unitară

Acest caracter al transmisiunii succesoriale derivă din caracterul unitar al patrimoniului. Aceasta înseamnă că, în principiu, întreaga moștenire se va transmite după aceleași norme juridice indiferent de natură, proveniență sau originea bunurilor ce o compun. Așadar, indiferent că bunurile sunt mobile sau imobile, drepturi reale sau de creanță, că se moștenesc pe linie maternă sau paternă, că au fost dobândite prin moștenire sau achiziționate, se vor transmite după aceleași reguli. Evident aceasta nu înseamnă unicitatea actului normativ căci, așa cum am văzut izvoare ale dreptului succesoral sunt nu numai Codul civil, dar și alte acte normative. Nici coexistența moștenirii legale cu cea testamentară nu poate fi considerată o excepție de la principiul unității transmisiunii succesoriale.

În doctrină sunt consacrate, totuși, unele excepții de la caracterul unitar al transmisiunii succesoriale, bazate tocmai pe originea, natura sau destinația unor bunuri³ aflate în patrimoniul defunctului și care sunt supuse unor reglementări diferite.⁴

A) În cazul în care soțul supraviețuitor nu vine la moștenire în concurs cu descendenții acestuia are, potrivit art. 974 NCC, un drept special asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților, pe care nu le va împărți cu ceilalți moștenitori. Așadar, în acest caz ne abatem de la unitatea transmisiunii succesoriale întrucât aceleași succesiuni i se aplică două categorii de norme juridice. Unele se vor aplica celorlalte bunuri ce compun masa succesorală și altele mobilierului și obiectelor de uz casnic.

¹ A se vedea, M. Eliescu, *op. cit.*, p. 50; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 23.

² *Ibidem*.

³ A se vedea: Fr. Deak, *op. cit.*, p. 18 și 19; L. Stănculescu, *Drept civil, Dreptul de moștenire*, Ed. Rosetti, București, 2000, p. 24 și 25.

⁴ A se vedea C. Stătescu, *Drept civil, Contractul de transport, Drepturile de creație intelectuală, Succesiunile*, E.D.P., București, 1967, p. 108.

Apoi noul Cod civil reglementează prin art. 333 și art. 367 lit. d) clauza de preciput¹ care constituie acea clauză din convenția matrimonială prin care se poate stipula ca soțul supraviețuitor să preia fără plată, înaintea partajului moștenirii, unul sau mai multe dintre bunurile comune pe care soții sau viitorii soți le dețin în devălmășie sau coproprietate, clauza nefiind supusă raportului, ci numai reducățiunii în condițiile art. 1.096 alin. (1) și (2) NCC.

Clauza de preciput este considerată o liberalitate², dar una cu caracter special, derogator de la liberalitățile de drept comun, căci nu se poate identifica nici cu donația și nici cu alte liberalități cuprinse într-un testament. Ea izvorăște numai dintr-o convenție matrimonială, iar prevederile ei sunt de strictă interpretare. Este astfel considerată tot ca o excepție de la caracterul unitar al transmisiunii succesoriale.

B) Potrivit Codului muncii [art. 167 alin. (2)] salariul convenit defunctului până la data decesului, dar neîncasat de către acesta se plătește, în ordine: soțului supraviețuitor, copiilor majori ai defunctului sau părinților săi, iar în lipsa acestora, celorlalți moștenitori în condițiile dreptului comun.

În cazul indemnizației de concediu, convenită salariatului decedat pentru concediul neefectuat, pe bună dreptate s-a propus aplicarea prin analogie a dispozițiilor art. 167 alin. (2) din Codul muncii de vreme ce acesta nu cuprinde dispoziții exprese în acest sens în materia concediului de odihnă³.

Tot astfel, potrivit art. 120 din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, sumele neîncasate de către pensionarul decedat se vor plăti: soțului supraviețuitor, copiilor, părinților, iar în lipsa acestora celorlalți moștenitori, în condițiile dreptului comun.

O primă concluzie care se poate trage din aceste dispoziții legale este aceea că soțul supraviețuitor, copiii și părinții defunctului culeg drepturile succesoriale menționate într-o altă ordine decât cea consacrată în Codul civil.

O a doua concluzie este aceea că aceste categorii de moștenitori culeg acele drepturi succesoriale independent de acceptarea moștenirii defunctului și nu trebuie să prezinte nici certificatul de moștenitor pentru a-și dovedi calitatea de moștenitor⁴.

Așadar, aceste reglementări constituie niște reguli speciale, derogatorii de la dreptul comun, constituind o excepție de la caracterul unitar al transmisiunii succesoriale.

C) În ipoteza că *de cuius* era în momentul morții sale cetățean străin, dar avea bunuri pe teritoriul țării noastre sau invers era cetățean român dar avea bunuri pe teritoriul altui stat, raportul succesoral având deci un element de extraneitate, potrivit art. 66 din Legea nr. 105/1992, în privința bunurilor imobile și a fondului de comerț se aplicau reglementările de la locul situării bunurilor (*lex rei sitae*), iar în privința bunurilor mobile reglementările legii naționale a defunctului (*lex patriae*). Prin voința sa însă defunctul putea determina o altă

¹ Pentru amănunte în privința clauzei de preciput a se vedea: D. Lupașcu, C.M. Crăciunescu, *Reglementarea clauzei de preciput în noul Cod civil român*, în P.R. nr. 1/2010, p. 19 și urm.; Adrian Alexandru Banciu, *Raporturile patrimoniale dintre soți, potrivit noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, 2011, p. 135 și urm.; Alexandru Bacaci, Viorica Claudia Dumitrache, Cristina Codruța Hageanu, *Dreptul familiei*, ed. a 7-a, Ed. C.H. Beck, p. 83 și urm.

² A se vedea și: D. Chirică, *Darul manual*, în R.R.D.P. nr. 6/2008, p. 48.

³ A se vedea V. Stoica, *Dreptul la moștenire*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 24; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 25.

⁴ A se vedea I. Genoiu, *op. cit.*, p. 25.